

Religion er Guds fiende

Egentlig og uegentlig eksistens i U2s tekst-musikalske univers

Robert W. Kvalvaag

Den irske rockegruppa U2 har for lengst skrevet seg inn i populærmusikkens historie som et av rockens viktigste og mest omtalte band. Et sentralt kjennetegn ved U2 er at de opererer i et musikalsk univers som er til dels sterkt preget av religiøs språkbruk og av kristen symbolikk. I mange av U2s tekster befinner mennesket seg i et spenningsforhold mellom Gud og verden, mellom det hellige og det profane og mellom det som allerede er innenfor rekkevidde, og det som først kan erfares i en annen dimensjon. Men det er også en merkbart religionskritisk tendens hos U2, noe som klart kommer til uttrykk i følgende uttalelse fra U2s vokalist og ledende låtskriver, Bono: "Religion can be the enemy of God. It's often what happens when God, like Elvis, has left the building".¹

Egentlig og uegentlig eksistens

Egentlig og uegentlig eksistens er uttrykk hentet fra den tyske filosofen Martin Heidegger (1889–1976). I sitt hovedverk *Væren og tid* påpekte Heidegger at mennesket ofte blir oppslukt av verden, i stedet for at mennesket skaper verden om til sitt eget hjem. Uegentlig eksistens innebærer at jeg gjør hva "man" gjør, og mener hva "man" mener. Da er jeg ikke lenger min egen herre, men en som beherskes av andre.² I engelske utgaver av *Væren og tid* oversettes ordene egentlig og uegentlig med *authentic* og *inauthentic*.³ Egentlig eller autentisk eksistens innebærer blant annet at mennesket frigjør seg fra de overfladiske og uegentlige sidene ved forbrukersamfunnet, slik at det i stedet kan oppleve ekte væren, eller genuin eksistens.

Selv om Bono aldri eksplisitt bruker betegnelser som egentlig og uegentlig eksistens, dukker denne tematikken implisitt opp i flere av U2s tekster, blant annet i "Even Better Than the Real Thing" (fra *Achtung Baby*, 1991). I denne sangen rettes kritikken mot reklamen og mot en markedsføring som innebærer at forbrukeren får løfter om produkter som er bedre enn virkeligheten. Coca Cola har flere ganger brukt slike uttrykk i sine reklamekampanjer: "It's

¹ Assayas 2005, 201.

² Heidegger 2007, 168.

³ Begge de engelske oversettelsene av *Væren og tid* (Macquarrie & Robinson 1962, og Stambaugh 1996) bruker denne terminologien.

the real thing” (1969) og ”Look for the real things” (1974). Samtidig ligger det en tvetydig stemme i Bonos tekst, som forteller at nettopp *du* er *the real thing*, langt bedre og mer autentisk enn markedsføringens løfter om en bedre virkelighet:

Give me one more chance
And you'll be satisfied
Give me two more chances
And you won't be denied
You're the real thing
Even better than the real thing

Denne tematikken videreføres i flere av sangene på utgivelsen *Pop* (1997). I sangen ”Last Night on Earth” kontrasteres ånd med alkohol, sjel med stil, og Gud med religion. Ånd, sjel og Gud representerer det autentiske og ekte, mens alkohol, stil og religion står for konsum, overflate og falskhet. I likhet med alkohol og stil sammenlignes religion med en vare som kan kjøpes for penger:

I went looking for spirit
But found alcohol
I went looking for soul
And I bought some style
I wanted to meet God
But you sold me religion

Kontrasten mellom Gud på den ene siden og religion på den andre spiller en viktig rolle i U2s forsøk på å definere det som er egentlig og ekte kontra det som er uegentlig og falskt. I ”Last Night on Earth” søker jeg-personen en identitet, han leter etter ånd og sjel, og ønsker å møte Gud. Men hva er autentisk åndelighet? Hvordan kan et band som åpenbart bruker kristen tro og åndelighet som en ressurs, samtidig betrakte religion som Guds fiende? Hvordan konstruerer U2 identitet og autenticitet i en pluralistisk og mangetydig rockekultur? For å finne svar på disse spørsmålene er det nødvendig å se nærmere på den politiske og religiøse konteksten U2 oppstod i, og lytte til Bonos egen fortelling om hvilke faktorer som på en avgjørende måte har preget hans eget forhold til tro og religion.

Punk og kristen tro

I 1960 ble Paul David Hewson, bedre kjent som Bono, født i Dublin, Irland. Dette året ble også det amerikanske spionflyet U2 skutt ned over Sovjetunionen. Forbindelsen mellom spionflyet U2 og rockegruppa U2 er imidlertid uklar. Det er mer sannsynlig at navnet U2 er en omskriving for inkluderende uttrykk som *you too*, med andre ord ”du også” eller ”dere to”. U2s opprinnelse kan spores tilbake til høsten 1976. Da satte den 14 år gamle Lawrence Mullen Jr. opp en lapp på oppslagstavla på den videregående Mount Temple-skolen i Dublin. Skolen skilte seg ut fra andre skoler blant annet fordi den var ikke-konfesjonell, det vil si at den ønsket elever med både protestantisk og katolsk bakgrunn velkommen. Mullen ønsket å danne et band og lurte på om det var noen andre elever som delte hans interesse. Etter flere øvelser hvor ulike ungdommer var innom for å prøvespille, ble det klart at gruppa som etter hvert ble til U2, skulle bestå av vokalisten Bono (Paul Hewson), gitaristen The Edge (Dave Evans), bassisten Adam Clayton og trommeslageren Lawrence (Larry) Mullen Jr.

Av disse fire var Mullen den eneste med katolsk bakgrunn. Foreldrene til The Edge hadde presbyteriansk bakgrunn og kom opprinnelig fra Wales, og Adam Claytons foreldre hadde protestantisk bakgrunn og kom fra London. Bono vokste opp i en familie hvor faren var katolikk og moren var protestant. Hver søndag kjørte faren Bono, hans bror, og moren til en anglikansk Church of Ireland-menighet. Faren kjørte noen ganger videre til en katolsk kirke for å feire messen der, andre ganger ventet han på kona og sønnen utenfor den anglikanske kirken. Noen ganger ble også Bono med faren og feiret messen i den katolske kirken. Bono har i et intervju fortalt at han ikke alltid har vært kristen, men at han opplevde en omvendelse i slutten av tenåra. En viktig årsak til dette var tanken om at “the God who created the universe might be interested in me, it’s the most extraordinary thought”.⁴

U2s debutalbum *Boy* (1980) utforsket tema knyttet til overgangen fra ungdom til livet som voksen. Ifølge Bono er mange av sangene selvbiografiske, men temaene som tas opp, presenteres samtidig på en inkluderende måte, slik at lytteren inviteres inn i tekstene. *Boy* åpner med sangen ”I Will Follow”, som blant annet handler om den mest dramatiske hendelsen i Bonos egen oppvekst, tapet av moren, som døde da han var 14 år gammel. Men Bono sang også om det å finne Gud, eller rettere sagt om det å bli funnet av Gud:

I was lost
I am found

⁴ Stockman 2001, 20.

If you walk away, walk away
I will follow

Dette høres ut som et ekko fra den kjente kristne sangen "Amazing Grace" ("I once was lost, but now I'm found"). "I Will Follow" handler både om en tragisk hendelse i oppveksten og om Guds nåde som finner mennesket når det er langt nede eller fortap. Dette signaliserte en tematikk som seinere ofte kom til å dukke opp i Bonos tekster.

Noen måneder før U2 møttes for første gang i 1976, toppet punkrockerne Sex Pistols hitlistene i England med sangen "God Save the Queen". Vokalisten Johnny Rottens dystre melding til engelske ungdommer var at det ikke finnes noen fremtid eller noe håp: "No future for you, no future for me". Bono har påpekt at den første utgivelsen til Sex Pistols, "Anarchy in the UK", sjokkerte hele verden fordi den "changed a lot of things in music. What the music meant to us was a return to what I thought rock 'n' roll was supposed to be, which was aggressive, loud and glorious".⁵ Bono ønsket med andre ord at U2 skulle uttrykke det han oppfattet som det autentiske i rock and roll, det vil si det høyrøstede og aggressive, men også med tekster som formidlet et budskap. Bono vektla samtidig at hans opprør ikke primært lå i rock and roll, men først og fremst i hjertet. Det er et opprør mot likegyldigheten, mot det å nekte å kompromisse med det man tror på, og med de verdiene man legger til grunn for sitt liv. Dette satte Bono ord på i sangen "Rejoice" (fra *October*, 1981):

I can't change the world
But I can change the world in me

U2 hentet inspirasjon fra punkens opprør og gjør det selv-ideologi, samtidig som de trakk paralleller mellom seg selv og bibelske skikkelser som profeten Jeremia og Johannes Døperen. Også de var høyrøstede og kunne fremstå som pågående og radikale, men de antydte samtidig at det finnes et svar og et håp om en bedre framtid. U2s tre første utgivelser, *Boy* (1980), *October* (1981) og *War* (1983), er preget både av optimistiske tekster og et kraftfullt musikalsk uttrykk, men også av melankoli og ettertanke. Noen av sangene handler blant annet om den pågående borgerkrigen i Nord-Irland, og i sangen "Sunday, Bloody Sunday" utgjør konflikten i Nord-Irland utgangspunktet for teologisk refleksjon.

⁵ Turner 1995, 183.

Sunday, Bloody Sunday

Et flertall av innbyggerne i Nord-Irland (ca. 60 %) er protestanter. Mange av disse er etterkommere av britiske innvandrere. Det protestantiske flertallet har jevnt over høyere levestandard enn det katolske mindretallet, som utgjør ca. 40 % av befolkningen. Blant katolikkene er det et flertall for å slutte seg til Irland, mens protestantene har en sterk lojalitet til Storbritannia. Søndag 30. januar 1972 skjøt og drepte britiske soldater tretten mennesker som deltok i en borgerrettsmarsj i Londonderry i Nord-Irland. De som ble skutt og drept, var ubevæpnede demonstranter, og de tragiske voldshandlingene denne søndagen førte til at det allerede hatefulle forholdet mellom de britiske soldatene og den katolske befolkningen ble dramatisk forverret.

Denne hendelsen førte til at John Lennon spontant skrev sangen "Sunday, Bloody Sunday" (fra *Sometime in New York City*, 1972), hvor han protesterte mot den britiske militære tilstedeværelsen i Nord-Irland og blant annet sang følgende: "Keep Ireland for the Irish, put the English back to sea!". Bono overtok tittelen "Sunday, Bloody Sunday" (fra *War*, 1983) fra Lennon, men bortsett fra selve tittelen forteller Bonos tekst lite konkret om det som faktisk skjedde 30. januar 1972. Et typisk kjennetegn ved Bono som tekstforfatter er at tekstene ofte fokuserer på hvordan man bør respondere på en tragisk hendelse, i stedet for å beskrive og utbrodere selve hendelsen. Sangen åpner med at Bono uttrykker sinne over det som skjedde den skjebnesvangre søndagen i 1972:

Broken bottles under children's feet
Bodies strewn across a dead end street

Denne stemningen forsterkes av musikken, som er aggressiv og punk-inspirert. Larry Mullen Jr. bruker slagverket på en måte som minner om demonstranter som taktfast marsjerer til en nesten militant trommerytme. Det musikalske uttrykket står imidlertid i sterk kontrast til innholdet i teksten, som er en antikrigssang, sammensatt av allusjoner til ulike bibeltekster. Etter de dramatiske begivenhetene i Londonderry oppfordret IRA til hevn og væpnet kamp mot de britiske soldatene. Uten å ta direkte stilling til selve konflikten påpeker Bono det meningsløse i bruken av vold som konfliktløsende middel. Derfor låner Bono heller ikke øre til ropene om hevn og voldelig gjengjeldelse:

But I won't heed the battle call
It puts my back up

Puts my back up against the wall

I fortsettelsen rettes blikket innover, den vanskelige situasjonen i Nord-Irland handler ikke først og fremst om religiøse og geografiske skillelinjer, men enda mer om det som foregår i hvert enkelt menneskes hjerte. Bonos tekst uttrykker et ønske eller et håp om enhet mellom mennesker med tilhørighet i ulike kirkesamfunn og med ulik sosial status. Til grunn for dette ønsket ligger en tro på at forsoning mellom de stridende parter, i dette tilfellet katolikker og protestanter, er mulig. Bono reiser dessuten spørsmålet hvor lenge denne konflikten skal vare:

How long

How long must we sing this song?

How long?

Tonight we can be as one.

Spørsmålet ”how long?” har han sannsynligvis hentet fra Salme 6,4b, hvor salmisten sier at hans sjel er grepet av redsel, og han spør: ”Herre – hvor lenge?”. Bono beskriver dette spørsmålet som ”en napping i skjortekanten til en usynlig guddom hvis nærvær vi bare kan ane når vi handler i kjærlighet. Hvor lenge ... sult? Hvor lenge ... hat?”.⁶ Når Bono i fortsettelsen trøster de som lider, viser han til følgende tekst fra Johannes Åpenbaring: ”Han skal tørke bort hver tåre fra deres øyne” (Åp 21,4):

Wipe the tears from your eyes

I wipe the tears away

Dette er et utdrag fra en tekst som beskriver gjenopprettelsen av skaperverket i Bibelens siste bok. Gud skaper en ny himmel og en ny jord, og på den nye jorda skal Gud tørke bort hver tåre fra øynene til de som sørger, og verken død, sorg eller smerte eksisterer lenger. Svaret på spørsmålet ”hvor lenge?” er med andre ord at det ikke blir slutt på sorg, lidelse og smerte før ved historiens avslutning når Gud nyskaper universet.

Men Bono påpeker samtidig at håpet om en bedre verden ikke bare hører fremtiden til, det handler også om en prosess som allerede har begynt her og nå. Han kontrasterer den første påskedagen i Palestina ved begynnelsen av vår tidsregning med *Bloody Sunday* i Londonderry

⁶ Salmene 1999, xii.

i Nord-Irland i 1972. Første påskedag er jo den viktigste dagen i kirkeåret, både for katolikker og protestanter. Dette er først og fremst en dag full av håp og nytt liv, ikke en dag preget av død og fordervelse. En forsoning mellom de stridende parter i Nord-Irland forbindes i Bonos tekst med den seier Kristus vant over alle destruktive makter gjennom det som skjedde den søndagen kvinnene kom til Jesu grav og fant den tom. Teksten knytter forestillingen om blod og krig sammen med det ”å gjøre krav på” (*claim*) den seier Jesus vant:

The real battle has just begun
To claim the victory Jesus won
On a Sunday, bloody Sunday

Med denne koblingen av to ulike tema antyder Bono at svaret på problemene i Nord-Irland ligger i det som skjedde i den første kristne påsken i Jerusalem. Ifølge kristen teologi handler Kristi død og oppstandelse om forsoning, ikke bare mellom Gud og mennesker, men også mellom mennesker. Den såkalte klassiske forsoningslæren vektlegger at Jesu død på korset innebærer at han overvinner de ødeleggende maktene i tilværelsen. Bono gir i sin tekst uttrykk for et sosial-etisk engasjement som nettopp springer ut av en slik forståelse av Kristi korsdød. Denne teologien vil hevde at den seier Kristus vant på korset, har konsekvenser i forhold til voldelige konflikter i verden, og at forståelsen av påskedramaet også er relevant med tanke på fattigdom og sultkatastrofer. Derfor siterer Bono i sin tekst fra 1 Kor 15,32, hvor Paulus skriver følgende: ”Hvis de døde ikke står opp, så la oss spise og drikke, for i morgen dør vi”. Bono har imidlertid gjort en liten men betydningsfull endring i sitatet fra 1. Korinterbrev, hos Bono er det ”de” som dør, ikke ”vi”:

And it's true we are immune
When fact is fiction and T.V. reality
And today the millions cry
We eat and drink while tomorrow they die

Bruken av ordet immun er viktig. Hva er det vi er immune mot? Vi er ute av stand til å se hvordan verden virkelig ser ut, og hvordan det egentlig står til med oss selv. Bonos bruk av ordet immun er dermed beslektet med Martin Heideggers bruk av ordet uegentlig. Hos Bono innebærer immuniteten at vi ikke lenger er i stand til å skille mellom fiksjon og fakta, eller mellom fjernsynets ”reality” og virkeligheten. Heidegger beskriver den uegentlige eksistens

som ”en særpreget væren-i-verden som er fullstendig oppslukt av verden”.⁷ I Bonos tekst dreier det seg om en måte å leve på som gjør at vi sløves ned av den ”virkeligheten” som kommer til oss via TV-skjermen, slik at vi blir ute av stand til å gjennomskue tilværelsens skjøre struktur, innse vårt eget ansvar og den muligheten vi faktisk har til å utgjøre en forskjell.

Et annet sentralt poeng i ”Sunday, Bloody Sunday” er at det ikke er mulig å tro på Kristi død og oppstandelse og samtidig forholde seg likegyldig til all nød og elendighet som finnes i verden. Dersom ”vi” kristne i den rike delen av verden tror på det vi forkynner, må det få konsekvenser for hvordan vi forholder oss til ”de andre”, de som sørger og gråter fordi de mangler nesten alt. Bono hevder at en tro som ikke fører til et engasjement for en mer rettferdig verden, ikke er en autentisk, men en død tro: “I am a Christian, but at times I feel very removed from Christianity. The Jesus Christ I believe in was the man who turned over the tables in the temple and threw the moneychangers out – substitute TV evangelists if you like. There is a radical side to Christianity that I am attracted to. And I think without a commitment to social justice, it is empty”.⁸

Men jeg har enda ikke funnet det jeg leter etter

På de tre neste utgivelsene, *The Unforgettable Fire* (1984), *The Joshua Tree* (1987) og *Rattle and Hum* (1988), eksperimenterte U2 med nye klangbilder. Disse platene er preget av amerikanske musikktradisjoner, særlig blues og gospel, og flere av tekstene omhandler amerikanske tema og personer. Et sentralt kjennetegn ved U2 på slutten av 80-tallet var at de skuet tilbake og forsøkte å finne sine røtter, både geografisk og musikalsk. Ved å ta tak i rockens musikalske kjerne og utgangspunkt forsøkte U2 å gjenskape det autentiske og ekte i rocken.

Albumet *The Joshua Tree* (1987) regnes av mange kritikere for å være U2s beste. En av de mest kjente sangene fra denne utgivelsen er den gospelpregede “I Still Haven’t Found What I’m Looking For”. Sangen har tre vers, som alle avsluttes med at Bono synger følgende refreng: ”Men jeg har enda ikke funnet det jeg leter etter”. Handlingen i det første verset er ikke lokalisert til ett bestemt sted, men teksten beskriver en søkende person som har klatret opp på høye fjell, løpt gjennom markene og søkt i byene for å være sammen med den han leter etter. Verset uttrykker en sterk lengsel, men navngir ikke den lengselen er rettet mot.

⁷ Heidegger 2007, 168.

⁸ Stockman 2001, 67.

I det andre verset spiller den erotiske dimensjonen en sentral rolle. Her er lengselen rettet mot en kvinne, jeg-personen har kysset hennes lepper, kjent den legende kraften i hennes berøring og kjent begjæret brenne som en flamme. Teksten fremstiller dessuten mennesket som et sammensatt vesen, og denne realismen i menneskesynet kommer til uttrykk ved at jeg-personen både har talt med englers tunger, samtidig som han har holdt djevelens hånd. Men til tross for at sangens jeg blir både kald og varm av dette, har han fortsatt ikke funnet det han er på jakt etter.⁹

Det tredje verset skiller seg fra de to første ved at innholdet er eksplisitt religiøst. Her beskrives sentrale elementer i kristen tro på følgende måte:

You broke the bonds
You loosed the chains
Carried the cross and my shame, and my shame
You know I believe it

Teksten inneholder flere referanser til kjente bilder fra Bibelen: kors, brutte bånd og løste lenker. Dette er utvetydige referanser til grunnleggende tanker i kristen teologi som soning, forløsning, og Kristi stedfortredende død. Men også det tredje verset avsluttes med at jeg-personen fortsatt ikke har funnet det han leter etter. Det er nærliggende å forstå dette slik at det å være kristen ikke først og fremst handler om en ankomst eller om det å komme i mål, men heller om en pilegrimsreise, om det å være underveis. Et annet viktig moment ved teksten er at den kontrasterer fortid med fremtid. Det som ifølge kristen teologi skjedde på korset i og med Jesu lidelse og død, og hans oppstandelse tre dager etter at han ble lagt i graven, kontrasteres med det kommende gudsriket:

I believe in the Kingdom Come
When all the colours will bleed into one
But yes, I'm still running

Når Bono synger "I believe in the Kingdom Come" henspiller han på bønnen "La ditt rike komme" (Matt 6,10) fra Fadervår. I de fire evangeliene i Det nye testamente er det et spenningsforhold mellom det gudsriket som allerede er kommet i og med Jesu gjerninger og

⁹ Opsahl 2000, 33.

hans forkynnelse, og et gudsrike som kommer fullt ut ved tidens slutt. Gudsriket omtales i Det nye testamente både som allerede nærværende, men enda ikke virkeliggjort fullt ut. Når jegerpersonen synger at han enda ikke har funnet det han leter etter, kan dette også forstås slik at han tror på noe som allerede har skjedd, en tro på Kristus som bar korset og satte mennesker fri, samtidig som han ser framover mot det fullkomne, som enda ikke er kommet. Men en slik oppbyggelig tolkning vektlegger sannsynligvis i for liten grad tekstens spørrende og åpne refreng, som fokuserer på noe som fortsatt ikke er funnet, på tross av en tro på korshendelsen og det kommende riket. Autentisk eksistens innebærer at selv om man har funnet en tro, har man ikke sluttet å søke eller å undres, men man er fortsatt underveis.

Religion er Guds fiende

Bono forteller om seg selv at han kommer fra en økumenisk bakgrunn, men at han har en kritisk holdning til organisert religion. Årsaken til dette er blant annet det faktum at en og samme religion skilte hans foreldre slik at de ikke kunne gå i samme gudshus og delta i en felles gudstjeneste, og at religionen har bidratt til å splitte den øya og det landet hvor han vokste opp. I Irland tilhører ca. 90 % av befolkningen den katolske kirken. Protestantene utgjør ca. 4 %, og av disse er anglikanerne den største gruppen.

Om det å vokse opp i et hjem med to ulike oppfatninger av kristen tro har Bono uttalt følgende: "I have to accept that one of the things that I picked up from my father and mother was the sense that religion often gets in the way of God".¹⁰ Indirekte reiste han dermed følgende spørsmål: Er ikke religionen først og fremst et maktmiddel som virker splittende i stedet for samlende? Allerede i sangen "Sunday, Bloody Sunday" (fra *War*, 1983) påpekte Bono at religion ofte har bidratt til å skille mennesker fra hverandre, også innen én og samme familie:

Trenches dug within our hearts
And mothers, children, brothers, sisters
Torn apart

Som ung mann opplevde Bono at han befant seg midt mellom to kristne tradisjoner, han var en sosial og åndelig outsider som følte seg som katolikk blant protestanter, samtidig som han heller ikke følte seg hjemme i det protestantiske miljøet. Bono sier at han i oppveksten i

¹⁰ Assayas 2005, 31.

Dublin hadde en fot i hver leir, ”så min Goliat ble selve religionen, jeg begynte å se religion som perverteringen av tro”.¹¹ Bonos holdning til organisert religion er også preget av at han i flere år var med i det karismatiske Shalom-fellesskapet, som stod utenfor de etablerte kirkesamfunnene. Om sitt forhold til religion har Bono blant annet uttalt følgende: “I have this hunger in me. Everywhere I look I see the evidence of a Creator. But I don’t see it as a religion, which has cut my people in two. I don’t see Jesus Christ as being part of a religion. Religion to me is almost like when God leaves”.¹² I stedet for ordet kristen bruker Bono heller ordet *believer* om seg selv. Han sier også at han ikke føler seg hjemme i kirken, noe som kanskje gjenspeiles i følgende linjer fra sangen ”Acrobat” (fra *Achtung Baby*, 1991):

And I’d join the movement
If there was one I could believe in
Yeah, I’d break bread and wine
If there was a church I could receive in
‘cause I need it now

U2 blir ofte betraktet som en kristen rockegruppe, men ifølge Bono er dette en kategorisering han opplever som problematisk. I et intervju uttalte han følgende: ”I think carrying moral baggage is very dangerous for an artist. I love hymns and gospel music, but the idea of turning your music into a tool for evangelism is missing the point”.¹³ Bono føler seg heller ikke komfortabel i forhold til merkelappen “kristen”: “I don’t set myself up as any kind of Christian, I can’t live up to that. It’s something I aspire to, but I don’t feel comfortable with that badge”.¹⁴ The Edge har på sin side uttalt at han skiller mellom det å være kristen på den ene siden, og det å være religiøs på den andre: ”I suppose I am a Christian, but I am not a religious person”.¹⁵

På begynnelsen av 90-tallet endret U2 image og lydbilde. Med utgivelsen *Achtung Baby* (1991) fremstod de musikalsk som eksperimenterende, med utstrakt bruk av ulike industrielle, brutale og ofte støyende klangverdener. Tekstene utforsket i langt større grad enn tidligere menneskelivets mørke og smertefulle sider, og de fokuserte blant annet på vanskelige relasjoner mellom mennesker som står hverandre nær. Et annet interessant trekk

¹¹ Salmene 1999, x.
¹² Stockman 2001, 21.
¹³ DeCurtis 2001.
¹⁴ Falsani 2003.
¹⁵ Bordowitz 2003, 51.

ved U2 i dette tidsrommet er at mens de på 80-tallet primært serverte svar og proklamerte løsninger, beveget de seg på 90-tallet mer i retning av å stille spørsmål og levere bidrag til kritisk tenkning omkring ulike eksistensielle spørsmål. Men allerede på singleplata “11 O’Clock Tick Tock” (1980) sang Bono:

We thought we had all the answers
It was the questions we had wrong

Achtung Baby (1991) ble etterfulgt av *Zooropa* (1993) og *Pop* (1997). Disse tre utgivelsene kan betraktes som en trilogi, hvor U2 aktivt involverte seg i forhold til ulike sider ved den postmoderne estetikken og ideologien.

Mennesket er et sammensatt vesen

Da The Edge ble spurt om hvilke tema som er de mest sentrale på *Achtung Baby*, svarte han: Svik, kjærlighet, moral, spiritualitet og tro.¹⁶ Tematikken knyttet til svik og forræderi dukker opp flere ganger på denne utgivelsen. Ingen steder er dette tydeligere enn i sangen ”Until the End of the World”, som Bono fikk inspirasjon til etter at han hadde lest diktskyklusen *The Book of Judas*, skrevet av Brendan Kennelly, en irsk dikter og litteraturprofessor. I Kennellys bok beskrives blant annet Jesusfortellingen sett fra Judas’ ståsted, og i Bonos tekst formidler Judas sine innerste tanker til den personen han forrædde for tretti sølvpenge. Tittelen ”Until the End of the World” kan oppfattes som en referanse til misjonsbefalingen (Matt 28,20), hvor Jesus sier at han vil være med disiplene alle dager inntil verdens ende. Judas ser tilbake på det siste måltidet Jesus hadde sammen med sine disipler og minnes spesielt den nærheten han kjente til mannen han i flere år hadde fulgt i tykt og tynt:

We were as close together as bride and groom
We ate the food, drank the wine
Everybody was having a good time except you
You were talking about the end of the world

Alle rundt bordet hygget seg, med unntak av Jesus. Teksten fortsetter med at Judas minnes hvordan han tok i mot penger fra romerne som betaling for å forråde Jesus. Seinere møtte

¹⁶ Stokes 2005, 100.

Judas Jesus i Getsemane-hagen og forrådte ham med det avtalte tegnet, et kyss. I Bonos tekst sier Judas at han spilte rollen som mannlig prostituert (*tart*):

In the garden I was playing the tart
I kissed your lips and broke your heart

Teksten fokuserer imidlertid ikke på Judas som forræder og Jesus som frelser. Judas fremstilles med empati, som en sammensatt person. Poenget er ikke at lytteren skal sitte igjen med avsky i forhold til Judas og ta avstand fra Judas som menneske. Poenget er heller at svikeren Judas er et eksempel på at svik og bedrag er personlighetstrekk som finnes hos alle mennesker.

Det er samtidig mulig å høre teksten som noe mer enn en beskrivelse av en konkret hendelse, knyttet til personene Jesus og Judas. Sangen skildrer en eksistensiell situasjon som er relevant for alle mennesker. Jeg-personens måte å handle på, blant annet ved å opptre som mannlig prostituert, innebærer at han går inn i en rolle som gjør det mulig å unngå en konfrontasjon med sin egen skyldfølelse, og dermed ikke bli stilt til ansvar for det han har gjort. Alle som lytter til teksten, kan identifisere seg med jeg-personen, som spiller en rolle i stedet for å opptre på en egentlig eller autentisk måte, det vil si å stå til ansvar for egne handlinger.

De siste verselinjene i sangen kan tolkes som et møte mellom Judas og Jesus i det hinsidige, etter døden. Judas forteller at han angret, men at han også har opplevd en sterk glede. Det viser seg nemlig at den han prøvde å ødelegge, ikke ble ødelagt likevel:

In my dream I was drowning my sorrows
But my sorrows they learned to swim
Surrounding me, going down on me
Spilling over the brim
In waves of regret, waves of joy
I reached out for the one I tried to destroy
You, you said you'd wait until the end of the world

Teksten beskriver en drøm jeg-personen har hatt, og han skjønner at han ikke kan fortsette på samme måte som før. Han prøvde å drukne sine sorger, han gjorde med andre ord et forsøk på å unngå en konfrontasjon med sorgene på en uegentlig måte, ved å bruke rus eller alkohol. På

den måten trodde han at han kunne glemme det som hadde skjedd, utslette det ubehagelige fra bevisstheten. Men han oppdager at dette ikke lar seg gjøre, i og med at sorgene har lært seg å svømme. Det han har forsøkt å undertrykke kommer opp til overflaten, og jeg-personen havner dermed i en krisesituasjon som gjør det mulig for han å lytte til samvittigheten. Han kommer til å tenke på en person fra fortiden som snakket om døden, om verdens ende. Han innser at han med sine handlinger og sitt rollespill har skadet og bidratt til å ødelegge denne andre personen. Men fordi han opplevde denne personen som representant for noe autentisk, vender han seg nå til tekstens *you*, og han husker at den han forsøkte å ødelegge, sa at han ville vente, ikke passivt, men aktivt: Jeg vil være der for deg helt til verdens ende. I en slik forståelse av "Until the End of the World" handler ikke teksten primært om apokalyptikk og eskatologi, men om en person som konfronteres med sin egen skyld og som dermed utfordres til å ta et oppgjør med sin egen unnfalighet, og endre sitt liv i retning av en mer egentlig eller autentisk eksistens.¹⁷

Er alt tomhet og jag etter vind?

Utgivelsen *Zooropa* (1993) var U2s forsøk på å analysere tilstanden i det sekulære og postmoderne Europa, en verdensdel som ifølge Bono er preget av en overfladisk kultur uten retningssans. Denne utgivelsen ble til i en periode da Europa gjennomgikk dramatiske endringer: kommunismen falt, EU ble utvidet, det brøt ut borgerkrig i Jugoslavia, og nynazister marsjerte på gatene i et gjenforent Tyskland. *Zooropa* fokuserer særlig på medias rolle, og U2s kritiske vinkling har likhetstrekk med en sentral tese i den amerikanske medieforskeren Neil Postmans bok *Vi morer oss til døde*, nemlig at vi lever i en kultur hvor alt gjøres til underholdning.

Da Bono spilte sangene på *Zooropa* til en journalist fra bladet *Hot Press*, spurte han journalisten om han hadde lest boka *Forkynneren* i Det gamle testamente. Og Bono fortsatte: "It took U2 fifteen years to get from Psalms to Ecclesiastes (*Forkynneren*). And it's only one book!"¹⁸ I denne henvisningen til en bok fra visdomslitteraturen i Bibelen ligger en viktig nøkkel til å forstå *Zooropa*. Forkynneren forteller at han satte seg fore "å granske og utforske med visdom alt det som skjer under himmelen", og han ville "prøve gleden og alt det som er godt". Men hans konklusjoner etter å ha utforsket verden og menneskelivet var heller dyster:

¹⁷ Denne tolkningen av "Until the End of the World" står i gjeld til V.S. Benfell III og hans bidrag til artikkelsamlingen *U2 and Philosophy* (2006).

¹⁸ Scharen 2006, 43.

alt er tomhet og jag etter vind (Fork 1,13 og 2,1). Mens Bono på debutplata *Boy* (1980) sang følgende til Gud: "If you walk away, I will follow", sang han i 1993 på "Zooropa":

I have no compass
And I have no map
And I have no religion

Bono viste til følgende Jesus-ord når han forklarte hvorfor han sang "I have no religion": "Vinden blåser dit den vil, du hører den suser, men du vet ikke hvor den kommer fra, og hvor den farer hen" (Joh 3,8). Bono påpeker at Jesus i denne teksten sammenligner Den Hellige Ånd med vinden: "I have always felt that way about my faith. That is why on *Zooropa* I say I've got no religion. I believe religion is the enemy of God, because it denies the spontaneity of the spirit and the almost anarchistic nature of the spirit".¹⁹

Det er også naturlig å tolke sangen "Zooropa" i en større kontekst og lytte til tekstlinjen "I have no religion" som en del av hele utgivelsen *Zooropa*. Dette albumet reflekterer det U2 oppfatter som et fravær av allmenne verdier og sannheter i sin egen samtid. Tittelsporet "Zooropa" handler om hvordan mennesker gjennom TV-mediet blir manipulert av det overfladiske, av slagord og av reklame og fokuserer på tomheten i den vestlige verdens materialistiske livsstil. Deler av teksten er satt sammen av en serie med ulike reklameklisjeer:

Vorsprung durch Technik (bilmerket Audi)
Be all that you can be (US Army)
Be a Winner (English Lottery)
Eat to get Slimmer (Slimfast Diet Plan)

Zooropa handler om trivialiseringen av livet, om hvordan det absurde blir det normale, det uvirkelige blir det virkelige, det uegentlige blir det egentlige. Menneskene finner ikke lenger trøst i religionen, men tar heller sin tilflukt til såpeoperaens og reklamens retorikk.

Zooropa avsluttes med sangen "The Wanderer" med Johnny Cash som vokalist, noe som bidrar til en alvorstung og dyster stemning. Tekstens vandringsmann har likhetstrekk med jeg-personen i *Forkynneren*. Denne sangen, som opprinnelig het "The Preacher" (jf. *Forkynneren*), handler om en rastløs vandrer som drar ut i verden for å oppleve og undersøke

¹⁹ Stokes 2005, 112.

det verden har å by på. Han smaker, berører og føler, men han går videre uten egentlig å ha blitt klokere eller oppnådd større innsikt. Vandringsmannen vet imidlertid ikke hvor han skal, eller hvor han er på vei. Han oppdager en surrealistisk verden som har vært utsatt for en katastrofe, og han møter mennesker som ønsker et gudsrrike uten Gud:

I stopped outside a church house
Where the citizens like to sit
They say they want the kingdom
But they don't want God in it

Ifølge Bono er "The Wanderer" motstykket "to the *Zooropa* manifesto of uncertainty. Even if the album begins with "I don't have a compass, I don't have a map", this one gives one possible solution".²⁰ Den mulige løsningen ligger i det siste verset, hvor vandringsmannen sier at selv om han er underveis, så er han underveis mot et mål, og dette målet er et Du, og dette Du har et navn:

Now Jesus, don't you wait up, Jesus I'll be home soon
Yeah I went out for the papers, told her I'll be back by noon
Yeah I left with nothing
But the thought that you'd be there too
Looking for you
I went wandering

Vurdert ut i fra helheten er det like fullt den pessimistiske tonen som dominerer på *Zooropa*. Ingen ting kan tas for gitt, det eneste som er sikkert er usikkerheten: "Over all on the album, the key is learning to live with uncertainty, even allowing uncertainty to be your guide".²¹ *Zooropa* er en infrastruktur uten sjel, en by med forgylte gater som skjuler en kirkegård. Vandringsmannen går gjennom dette surrealistiske landskapet, han passerer tusenvis av skilt, men finner ikke sitt eget navn, han er hjemløs og kjenner ikke sin egen identitet. Han søker det som er autentisk og ekte, men hvor finner han det?

²⁰ McCormick 2006, 249.

²¹ McCormick 2006, 249.

Tomrommet etter Gud

En lignende tematikk ble videreført på U2s neste utgivelse, *Pop*, fra 1997. Det er mange referanser til Gud, Jesus og engler i sangene. Men det guddommelige er stort sett fraværende, passivt eller taust. Ifølge Bono handler *Pop* om Guds død og om tematikken knyttet til det ondes problem: Hvordan er det mulig å tro på en god og kjærlig Gud i en verden med så mye ondskap og lidelse?²² Sangen "Wake Up Dead Man" inneholder en bønn til Jesus om hjelp, en bønn som springer ut av en følelse av ensomhet og fremmedgjøring:

Jesus, help me, I'm alone in this world
And a fucked up world it is too
Tell me, tell me the story
The one about eternity
And the way it's all gonna be

WAKE UP WAKE UP DEAD MAN
WAKE UP WAKE UP DEAD MAN

I denne sangen prøver et ensomt jeg å finne mening i en absurd verden, men finner ingen. Han opplever universet som et gudsforglatt sted, hvor Gud har trukket seg tilbake, eller kanskje Gud er død? Men samtidig holder han fast på troen på Gud som skaper, og på Jesus som "The Boss":

Jesus, I'm waiting here boss
I know you're looking out for us
But maybe your hands aren't free
Your father, He made the world in seven
He's in charge of heaven
Will you put a word in for me

Bono har selv uttalt om denne sangen at den forsøker å formulere noen spørsmål som mange mennesker kunne tenke seg å stille Gud ved overgangen til et nytt årtusen: "It's the end of the century, and it's a century where God is supposed to be dead. Seeing the world in two

²² McCormick 2006, 266.

dimensions doesn't have the appeal that it had for a lot of people. People want to believe, but they're angry, and I picked up on that anger. If God is not dead, there are some questions we need to ask him".²³ Bonos tekst har her, som så ofte ellers, flere paralleller til Salmenes Bok i Det gamle testamente. I Salme 44, 24 sier salmisten til Gud: "Våkne opp! Hvorfor sover du Herre?". Salmisten sier ikke at verden er *fucked up*, men han anklager Gud og spør hvorfor Gud, som har skapt verden, og som er alles konge, skjuler seg og ikke kommer dem til unnsetning som tror på hans makt. Teksten kan også leses som disiplenes rop til mannen fra Nasaret dagen etter hans død og begravelse, og dagen før hans oppstandelse.

Sangen "Mofo" (fra *Pop*, 1997) handler om at det i hvert enkelt menneske finnes et rom, en lengsel, som stammer fra Gud. Mennesket leter etter noe som ikke kan kjøpes, men som bare finnes hos den eller det som har skapt tomrommet, og som dermed kan tilfredsstille lengselen. Først da opplever mennesket egentlig eller autentisk eksistens:

Looking for to save my soul
Looking in the places where no flowers grow
Looking for to fill that God shaped hole

Bonos tekst har likhetstrekk med en tematikk som står sentralt hos kristne tenkere som Augustin og Blaise Pascal. Augustin uttrykker dette på følgende måte i sine *Bekjennelser*: "For du har skapt oss til deg, og vårt hjerte er urolig inntil det finner hvile i deg".²⁴ Og i sine *Tanker* spør Pascal: "Hva er det da denne hungeren og denne maktesløsheten roper til oss, om det en gang fantes en sann lykke i mennesket, en lykke det nå ikke er mer igjen av enn omrisset av et tomt spor? Fånyttets prøver vi å fylle dette tomrommet med alt det som omgir oss, og fra tingene som ikke er der søker vi den hjelpen vi ikke kan finne i tingene som er der, selv om ingen er i stand til å hjelpe, siden denne uendelige avgrunnen bare kan fylles av et uendelig og uforanderlig vesen, det vil si av Gud selv".²⁵

The Playboy Mansion

Sangen "The Playboy Mansion" (fra *Pop*, 1997) er en god illustrasjon på hvordan den postmoderne tilstanden kan holde mennesket fast i uegentlig eller ikke-autentisk eksistens. I

²³ Stockman 2001, 152.

²⁴ Augustin 2008. 3.

²⁵ Pascal 2007, 155–156.

tekstens første vers forbindes overfladiske aspekter ved vår kultur, for eksempel konsum og skjønnhetsidealer, med tema som ”mystery”, ”history”, ”truth” og ”fountain of youth”:

If Coke is a mystery
Michael Jackson history
If beauty is truth
And surgery the fountain of youth

Ordet ”mystery” henspiller på oppskriften til Coca Cola, som er en av verdens best bevarte hemmeligheter. Men ordet kan også brukes generelt om det som er gåtefullt og uforklarlig, og om en åndelig eller religiøs dimensjon i tilværelsen. Michael Jackson utgav tidlig på 90-tallet albumet *History*. Ordet ”history” kan også alludere til følgende problemstilling: Når ble Michael Jackson historie, det vil si: Når opphørte han å være den virkelige, autentiske Michael Jackson? For dersom sekulære symboler har en religiøs betydning, dersom skjønnhet skapt av mennesker er sannhet, og kirurgi er kilden til evig ungdom, hva skal jeg da gjøre:

What am I to do?
Have I got the gifts to get me through
The gates of that mansion

Det andre verset fokuserer på reklamens manipulerende makt. I en tid da overflaten skjuler og kamuflerer dybden, og hvor alt gjøres til underholdning, er det nødvendig med nye dører som kan åpnes inn til det som er uforfalsket og ekte:

If oj is more than a drink
And a big mac bigger than you think
If perfume is an obsession
And talkshows confession

Bokstavene oj betegner appelsinjuice (orange juice), som ifølge reklamen er mer enn bare en drikk. En Big Mac, en relativt liten hamburger med lavt næringsinnhold, er ifølge reklamen større enn du tror. *Obsession* eller *Besettelse* er navnet på en kjent Calvin Klein-parfyme, mens talkshows på TV ofte inneholder møter med mennesker som ”bekjenner” sine feil og kommer med avsløringer fra de mest intime sfærene ved sine egne liv, i det offentlige rom.

Dersom parfyme er en besettelse, og talkshows (synds)bekjennelse foran millioner av TV-seere i form av ren underholdning, hva har vi da å miste?

What have we got to lose
Another push and maybe we'll be through
The gates of that mansion

Hvordan kan mennesket komme inn gjennom paradisetts porter? Handler det om å ha den rette begavelsen, eller om å få en dytt slik at vi kanskje kommer inn gjennom porten? Svaret på disse spørsmålene er ifølge Bonos tekst ikke noe som kommer nedenfra, men noe som kommer ovenfra:

Love come on down
.....
It's who you know that gets you through
The gates of the playboy mansion

Svaret ligger med andre ord ikke i noe i mennesket selv, men i noe nytt utenfor mennesket: en kjærlighet som kommer ned fra himmelen, en gave som kommer som lyn fra klar himmel. Teksten avviser dermed tanken på at mennesket i seg selv kan finne veien ut av overflatisk livsførsel, selvopptatthet, likegyldighet og uegentlig eksistens. Egentlig eksistens begynner med bønnen "La kjærligheten komme ned".

Artistens oppgave kan ut i fra Bonos tekster oppfattes som et forsøk på å avsløre ulike former for uegentlig eksistens og peke på hvordan mennesket kan oppleve egentlig eksistens. Det det handler om, sier Bono, "[is] to tell our stories, to play them out, to paint pictures, moving and still, but above all to glimpse another way of being".²⁶ Det som gjør det mulig å få et glimt av en annen værensform, en egentlig eksistens, er ifølge U2 overgivelse. Allerede på "Surrender" (fra *War*, 1982) sang Bono:

If I want to live
I've got to die to myself someday

²⁶ Flanagan 1995, 171.

Da Bono ble spurt om det ligger en åndelig dimensjon i tekstlinjen “And you give yourself away” i sangen “With or Without You” (fra *The Joshua Tree*, 1987), svarte han med å vise til Jesu ord om hvetekornet (Joh 12, 24): “Unless the seed dies, is almost crushed to the ground, it won’t bear fruit”.²⁷ Egentlig eksistens oppstår med andre ord når hvetekornet faller i jorda og dør.

Ikke religion, men spiritualitet

En sentral del av U2s tekstmateriale tematiserer ulike sider ved menneskets eksistens i et postmoderne Europa. Mennesket beskrives som et motsetningsfylt vesen, som på den ene siden tiltrekkes av det overfladiske, forgjengelige og destruktive, og som på den andre siden dras mot det autentiske, varige og transcendent. Et sentralt element i Heideggers analyse av menneskets eksistens i verden er at mennesket kan være egentlig eller uegentlig, være seg selv eller miste seg selv. Mennesket mister seg selv når det overlater til de andre å ta valgene for en. Man driver med strømmen og gjør som alle andre.

Det er et slektskap mellom tekstene til U2 og Heideggers bruk av begrepene egentlig og uegentlig eksistens. Men i langt sterkere grad enn hos Heidegger involverer denne tematikken hos U2 også spørsmålet om religionens rolle: Bidrar religionen til at mennesket kan oppleve det som er egentlig og autentisk, eller bidrar den til det motsatte? U2s svar på dette er at det finnes en autentisk religiøsitet, og det finnes en ikke-autentisk. Den ikke-autentiske religiøsiteten er forbundet med de etablerte kirkesamfunnene og den organiserte religiøsiteten. Når det gjelder den autentiske religiøsiteten, sier Bono at ordet religion er misvisende eller ubrukelig, fordi religionen ofte forårsaker konflikter, virker splittende og betegner det ytre skallet mer enn det religionen egentlig handler om: ”I reject religion, the idea of religion, when it creates conflict between two people. There is a confusion between religion and spirituality. Music has always been spiritual”.²⁸ Det finnes en autentisk åndelighet, men da ikke i form av religion, men som spiritualitet.

Hva kjennetegner autentisk spiritualitet? Det innebærer at selv om man har en forankring i kristen tro, så er man fortsatt underveis. Hvorfor kan ikke spiritualitet erfares innenfor rammene av den organiserte religiøsiteten? Fordi den organiserte religiøsiteten ofte er en gudsforlatt struktur, med følgende kjennetegn: “A list of instructions where there once was conviction, dogma where people once just did it, a congregation led by a man where once

²⁷ Wrathall 2006, 13.

²⁸ Clayton-Lea 2007, 27.

they were led by the Holy Spirit”.²⁹ Hvordan kan mennesket oppleve autentisk åndelighet og dermed egentlig eksistens? Ved å overgi seg til den kjærligheten som kommer ovenfra. Denne overgivelsen gjør at man blir i stand til å leve et liv i verden som et helt menneske, hvor det hellige og det profane, det sakrale og det verdslige er integrerte deler i en større helhet. Om dette har Bono uttalt følgende: ”Wholeness is the thing. I think that God wants from us to be whole: body, spirit and soul. Trashy, transcendent, human. That’s what we’re trying to get at. I demand ... to be sacred and profane in the same breath”.³⁰

Litteratur

- Assayas, Michka: *Bono on Bono*, London: Hodder & Stoughton, 2005.
- Augustin: *Bekjennelser*, Oslo: Den norske bokklubben, 2008.
- Bailie, Stuart: Rock and Roll Should Be This Big! Uncut presents U2 (NME Originals, vol 1, issue 5), Uncut Magazine, London, 1992, 112–115.
- Benfell III, V.S: “Until the End of the World”: U2, Eschatology, and Heidegger’s “Being-toward-Death”, i Mark A. Wrathall (ed), *U2 and Philosophy*, 2006.
- Bordowitz, Hank (ed): *The U2 Reader. A Quarter Century of Commentary, Criticism and Reviews*, Milwaukee: Hal Leonard Publishing, 2003.
- Clayton-Lea, Tony: *U2 Propaganda. Essential U2 Quotations*, Dublin: Hodder Headline Ireland, 2007.
- DeCurtis, Anthony: Bono. The Beliefnet Interview (2001), [www.beliefnet.com/Entertainment/Music/2001/02/Bono – The Beliefnet – Interview.aspx](http://www.beliefnet.com/Entertainment/Music/2001/02/Bono%20-%20The%20Beliefnet%20-%20Interview.aspx)
- Falsani, Cathleen: Bono’s American Prayer, Christianity Today, March 2003, vol. 47/3, www.christianitytoday.com/ct/2003/march/2.38.html
- Flanagan, Bill: *U2 at the End of the World*, London: Bantam Press, 1995.
- Heidegger, Martin: *Væren og tid*, Oslo: Bokklubben, 2007.
- Heidegger, Martin: *Being and Time. Translated by John Macquarrie & Edward Robinson*, Oxford: Blackwell, 1962.
- Heidegger, Martin: *Being and Time. A Translation of Sein and Zeit. Translated by Joan Stambaugh*, New York: State University of New York Press, 1996.
- McCormick, Neil (ed): *U2 by U2*, London: HarperCollins, 2006.

²⁹ Assayas 2005, 201.

³⁰ Waters 1994, 164.

Opsahl, Carl Petter: Alt du vet er galt – U2 om tro og tvil, Prismet, Oslo: Universitetsforlaget, 51/1 (2000), 21–22 og 31–36.

Pascal, Blaise: *Tanker*, Oslo: Den norske bokklubben, 2007.

Salmene, jms lommebøker (med forord av Bono), Oslo: J.M. Stenersens Forlag, 1999.

Scharen, Christian: *One Step Closer. Why U2 Matters to Those Seeking God*, Grand Rapids: Baker Publishing, 2006.

Stockman, Steve: *The Spiritual Journey of U2*, Lake Mary: Relevant Media, 2001.

Stokes, Niall: *U2. Into the Heart. The Stories Behind Every Song*, London: Carlton Books, 2005.

Turner, Steve: *Hungry for Heaven. Rock and Roll and the Search for Redemption*, London: Hodder & Stoughton, 1995.

Waters, John: *Race of Angels. The Genesis of U2*, London: Fourth Estate, 1994.

Wrathall, Mark A. (ed): *U2 and Philosophy. How to Decipher an Atomic Band*, Peru, Illinois: Open Court, 2006.